

VIII. DİN FELSEFESİ

A. DİN FELSEFESİNİN KONUSU

Din felsefesi, dini konu edinen, dinin temellerini ve öğelerini ele alan, sorgulayan felsefe dalıdır. Başka bir deyişle din felsefesi, dinin felsefe açısından ele alınması, din hakkında düşünme ve açıklamadır. Din felsefesi dine ahlak ve sanat felsefelerinde olduğu gibi rasyonel, objektif ve eleştirel olarak yaklaşır.

1. Dine Felsefi Açıdan Yaklaşım:

Dine felsefi yaklaşım her şeyden önce din gerçeğini kabul eden ve anlamlandırmaya çalışan bir yaklaşımdır. Dini dinin temel kavramlarını ve inançlarını değerlendirmek, din gerçeğine eleştirel bir gözle yaklaşmakla olur. Bunu da felsefe yapabilir.

Din felsefesi, dini tanımlamaya, açıklamaya ve anlamlandırmaya, dinsel kavramları ve davranış biçimlerini felsefi temeli üzerinde savunmaya ya da eleştirmeye, dinlerin kullandığı dili çözümlenmeye yönelik felsefe araştırmalarından meydana gelir.

a) Teoloji İle Din Felsefesinin Farkı:

Teoloji (ilahiyat) de tıpkı din felsefesi gibi dini ve Tanrıyı konu alır. Teoloji, doğrudan doğruya inanca dayanır; inancın sınırları dışına çıkmaz. Teoloji açıklamalarında Tanrının gönderdiği kutsal kitaplara, peygamberlerin bildirdiklerine ve din alimlerinin yorumlarına dayanır.

* Teoloji dogmatik ve otoriteye dayalıdır, din felsefesi özgür düşünme, nesnel olma ve sorgulamayı temel alır.

* Teolojinin amacı inananların inançlarını güçlendirmektir, din felsefesi ise dinin ilkelerini sorgular kişilerin dindar olmalarına çalışmadığı gibi inançları sarsmaya da kalkışmaz.

* Teoloji belli bir dini ele alırken, din felsefesi genel olarak din ya da dinleri ele alır.

b) Dinin Felsefi Temellendirilmesi:

* Felsefe dini temellendirirken dine rasyonel açıdan bakmak zorundadır. Akla dayanmalıdır. Tutarlı olmalı çelişkilere düşmemelidir.

* Felsefe dini temellendirme çabasında nesnel olmak ve eleştirel bir tavır takınmak durumundadır.

* Felsefe dini temellendirirken, konuya olabildiğince geniş kapsamlı ve kuşatıcı bakışla yaklaşmalıdır.

* Din felsefesi nesnel olmak zorundadır. Nesnel olmak, doğru olana varmak amacıyla taraf tutmadan inceleme yapmak, yargıda bulunmak demektir.

2. Din Felsefesinin Temel Kavramları

Tanrı: Evrende var olan her şeyin yaratıcısı olduğuna ve tekliline inanılan yüce varlık. Tanrı aşkın bir varlıktır.

Mucize: Mucize, insan aklının ölçülerini aşan, doğa yasalarının dışına çıkın, düşünce ilkelerinde değil de, dini inanca dayanan bir oluştur.

Vahiy: Peygamberlere gelen ilahi ilham anlamına gelir. İlahi bir nitelik taşıyan ana düşünce, vahiy yoluyla peygamberlere bildirilir.

Peygamber: Peygamber, her dine Tanrı'nın buyruğunu insanlara bildiren elçidir.

İman: Dinin ortaya koyduğu doğrulara inanmaya denir.

İbadet: Tanrının buyruklarını yerine getirmeye ibadet adı verilir.

Yüce: İnsanca ölçüleri aşan, sınırlanamayan, önünde eğilinilen üstün varlık anlamına gelir.

Kutsal: Din açısından saygıya değer olan, Tanrı ya da peygamberler tarafından kutsanmış olandır.

3. Din Felsefesinin Temel Soruları

a) Dinin Tanımları: dinler kaynaklarında bulunan Tanrıya göre tanımlarınlar, tek Tanrılı (monoteist) ve çok Tanrılı (politeist) söz edilmektedir.

b) Tanrının Varlığı Problemi: Din, Tanrının var olduğunu inancına dayanır. Ban göre dinin temellendirilebilmesi için, Tanrının varlığının kanıtlanması gerekir. Din felsefesinin de temelinde Tanrının var oluşuyla ilgili kanıtlamalar bulunmaktadır. Tanrı var mıdır? Tanrının varlığını gösteren kanıtlar nelerdir?

c) Tanrının Temel Niteliklerinin Tanımlanması Problemi: Bu konuda Tanrının evrene aşkın ya da içkin olduğu şeklinde farklı yaklaşımlar görülür. Tanrı, bir olan, yaratılmamış olan, ezeli ve ebedi, her şeyi gücü yeten, her şeyi bilen varlık olarak tanımlanır.

d) Vahyin İmkânı Problemi: İnsan ile Tanrı, iki ayrı kategoride varlıktırlar. İnsanın sonlu, ölümlü, bir yanılla da maddi varlık olduğu yerde, Tanrı sonsuz, ölümsüz ve tümüyle manevi bilinen bir varlıktır. Bundan dolayı vahiy açıklamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

e) Tanrıyla Evren Arasındaki İlişkinin Ne Olduğu Problemi: Tanrı doğaya aşkın bir varlık mıdır yani doğaüstü bir varlık mıdır yoksa panteistlerin söylediği gibi Tanrı evrenin içinde midir?

f) Evrenin Yaratılışı Problemi: Evren Yaratılmış mıdır? Yoksa evren öncesiz ve sonsuz mudur? Bazı görüşler Tanrı tarafından yaratıldığını söylerken bazıları ise yaratılmadığını ezeli ve ebedi olarak var olduğunu söylerler.

g) Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi: insan ruhu acaba beden yok olup gittiği zaman ortadan kalkar mı yoksa başka bir yerde var olmaya devam eder mi? Bu konuda da diğerleri gibi iki görüş ortaya çıkmıştır.

B. TANRI'NIN VARLIĞINA İLİŞKİN BAZI YAKLAŞIMLAR

Tanrının varlığı konusunda üç temel yaklaşım bulunmaktadır.

1. Tanrının Varlığını Kabul Edenler: Tanrının varlığını kabul eden yaklaşımlar üç tanedir. Teizm, Deizm, Panteizm.

a) Teizm: Tanrıya inanma anlamına gelir, Tanrıya inanmama anlamına gelen Ateizm'e karşıdır. Teizm, Tanrının varlığını ve onun evrenin yaratıcısı, koruyucusu ve egemeni olduğunu kabul eden dini felsefedir. Teizme göre Tanrı öncesiz ve sonsuzdur. Dünyayla sürekli ilişki içindedir. Evrende olup biten her şey onun iradesinin ürünüdür. Tanrının varlığını akıl yoluyla kanıtlamak için kanıtlar ileri sürülmektedir bunlar;

* **Ontoloji Kanıt:** Kanıtın ontolojik olması Tanrının varlığından hareket edilmesinden kaynaklanmaktadır. İlk kez öne süren St. Anselmus'tur. Tanrı tasarlanabilen en yetkin (mükemmel) varlık olarak tanımlanır. Tanrı kendisinden daha büyük ve yetkin olan bir varlığın tasarlanamayacağı varlıktır. Yetkin bir varlık, var olmadığı takdirde yetkin olamaz. İşte bu anlayışla, Tanrının var oluşu Tanrı tanımından zorunlu olarak çıkaracaktır. Descartes de bu kanıtı kullanmıştır.

* **Kozmolojik Kanıt:** İlk neden kanıtı olarak da bilinen bu kanıt, aynı zamanda nedensellik ilkesine dayanır. Hiçbir şey nedensiz olamaz, var olan her şeye mutlak olarak, kendisinden önce gelen bir şey neden olmuştur. Kozmos (evren) de bu şekilde dir. Evrenin var olduğunu bildiğimize gir onu bu günkü durumuna bir dizi neden ve sonucun getirmiştir. Neden sonuç ilişkisindeki sonuç ilk nedenin Tanrı olduğudur.

* **Düzen ve Amaç Kanıtı:** Bu kanıt çevremizde doğal dünyaya baktığımızda, her şeyin kendi işlevini yerine getirecek şekilde, en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiş ve ayarlanmış olduğunu göreceğimizi belirtir. İşte bu durum bir yaratıcının var oluşunu kanıtlar. Gözün yapısındaki düzen ve amaç bu kanıtı örneklendirir. Düzen ve amaç kendi kendine ortaya çıkmaz, belli amaca hizmet eder, irade sahibi Tanrı tarafından gerçekleştirilir.

* **Ahlak Kanıtı:** Tanrı olmasaydı her şey mübah (sevap ya da günah olmayan) olurdu. İyi ve kötünün bir anlam ifade edebilmesi için karşılıklarının görülebilmesine bağlıdır. İyi ve kötünün karşılığının teminatı ise Tanrı'dır.

* **Dini Tecrübe Kanıtı:** Birçok insan Tanrının varlığının kanıtı olarak iç duygularını ve sezgilerine başvurmaktadır. Tasavvuf'ta da Mevlana, Yunus Emre gibi düşünürler bu gruba girerler. Tanrıyı ispat etmeye gerek yoktur. O zaten sezgiyle kavranabilir.

b) Deizm: Deizm, Tanrının varlığına inanmakla birlikte Tanrının evrenden aşkın (transandantal) olduğunu, evrenin dışında olduğunu, bir kez yaratıp sonradan evrene müdahale etmediğini savunur. Deizm iki temel ilkeye dayanır.

* Varlığı akılla bilinen Tanrı anlayışı

* Evrenin yaratıldıktan sonra kendi yasalarına göre işleyişi

Deizm dine akılcı açıdan yaklaşmıştır. Mucizelere karşıdır. Batıl inançlara ve dogmalara itiraz eder. Locke, Rousseau ve Voltaire bu görüşün savunucularıdır.

c) Panteizm: Panteizm, Tanrı ile evreni bir kılan, her şeyi Tanrı olarak gören felsefi öğretilerdir. Tanrı evrenden ayrı değildir, tam tersine evren ile bir ve aynıdır. Tanrının doğanın dışında olması mümkün değildir. Tanrı evren ile özdeşdir. En önemli temsilcisi Spinozadır.

2. Tanrının Varlığını Reddedenler:

Tanrının varlığını reddeden görüşlere ateizm, kişilere de ateist adı verilir. Ateizm "Tanrıtanımazlık" olarak dilimize çevrilmiştir. Genel anlamda dini inançsızlığı ve tüm dinlere karşı olmayı ifade eder. Din felsefesinde ateizm evreni yine evrene dayanarak açıkladığından Tanrı ya da doğal güç diye bir şeyi mümkün kabul etmez. Ateizmin felsefi temeli Materyalizmdir. Tanrının var olmadığını savunan kanıtlar bulmaya çalışır. Bunlar:

* **Kötülük Kanıtı:** İçinde yaşadığımız dünyada kötü olarak nitelediğimiz oluşumlar vardır. Savaşlar, hastalıklar, depremler, açlık vb... Ateist bu noktada kötülüğün karşısında nasıl olup da mutlak iyi olan bir Tanrıdan bahsedileceğini sorar. Olsaydı bu kötülüklerle karşı çıkardı der. Ateizmin karşısındaki filozoflar bu kanıtı "Bu dünyada kötülüğün var oluşu, daha yüksek ahlaki iyiliklere yol açtığı için haklı kılınabilir. Buna göre eğer yoksulluk olmasa, yoksullara yardım etme gibi ahlaki bakımdan iyi olan eylemler temelsiz kalırlar. Savaşlar, işkence ve toplu kıyımlar vardır ama, kahramanlar, azizler ancak bunlar sayesinde ortaya çıkar.

* **Ahlaki gerekçeler Kanıtı:** Bu çerçevede içinde değerlendirmemiz gereken iki düşünür vardır. Nietzsche ve Sartre. İki düşünür de felsefelerinde ahlaki ön plana çıkarmışlardır. Ahlak söz konusu olduğunda ise, insanın Tanrı tarafından önceden belirlenmiş bir özü bulunmadığını, insanın özünü kendisinin yarattığını savunmuşlardır.

Sartre'a göre evrende kendi kendini yaratan tek varlık insandır. Her nesnenin bir özü, bir varlığı bir de varoluşu vardır. Ona göre yalnız insanda varoluş özden önce gelir. İnsan önce vardır, sonra şöyle ya da böyle olur. Çünkü özünü kendisi yaratır. (Varoluşçuluk – Egzistansiyalizm)

Nietzsche'ye göre insan gücünün bir değeri olacaksa, insan için bir özgürlük ve ahlaktan söz edilebilecekse, sonsuzca güce sahip olan bir varlığın var olması gerekir. İnsanın kendisini özgürce yaratabilmesi için Tanrıdan vazgeçmek gerektiğini söyler.

3. Tanrının Varlığının ya da Yokluğunun Bilenemeyeceğini Öne Sürenler

Tanrıya ilişkin bilgiye sahip olunamayacağını, dolayısıyla Tanrı'nın var olduğunun da var olmadığını da kanıtlanamayacağını savunan öğretiye felsefe de agnostisizm (bilinemezlik) adı verilir. Tanrının var olduğunun ya da olmadığının ilke olarak bilinemeyeceğini öne süren bir görüştür. Bu görüşü ilk olarak Sofist Protagoras vermiştir.